

Nateżenie refleksu dyfrakcyjnego

Wskaźnikowanie dyfraktogramów

1. Nateżenie refleksu dyfrakcyjnego

- od czego i jak zależy

1. Wskaźnikowanie dyfraktogramów

-metoda różnic

3. Wygaszenia systematyczne

Natężenie refleksu dyfrakcyjnego

$$J_{hkl} = C \cdot |F_{hkl}|^2 \cdot LP \cdot p \cdot A$$

$|F_{hkl}|^2$ – czynnik struktury,

N - liczba komórek elementarnych w 1 cm^3

LP – czynnik Lorentza i polaryzacji (czynnik kątowy);

p – czynnik krotności płaszczyzn;

A – absorbcja;

$$C = J_0 \cdot \lambda^3 N^2 \cdot \left(\frac{\mu_0 e^2}{4\pi m r} \right)^2$$

J_0 – natężenie promieniowania padającego;

λ - długość fali;

μ_0 – przenikalność magnetyczna próżni;

e – ładunek elektronu;

m – masa elektronu;

r - odległość elektronu od punktu pomiarowego,

N - liczba komórek elementarnych w 1 cm^3 .

Amplituda struktury F_{hkl}

$$F_{hkl} = \sum_{n=1}^N f_n \exp(i\psi_n)$$

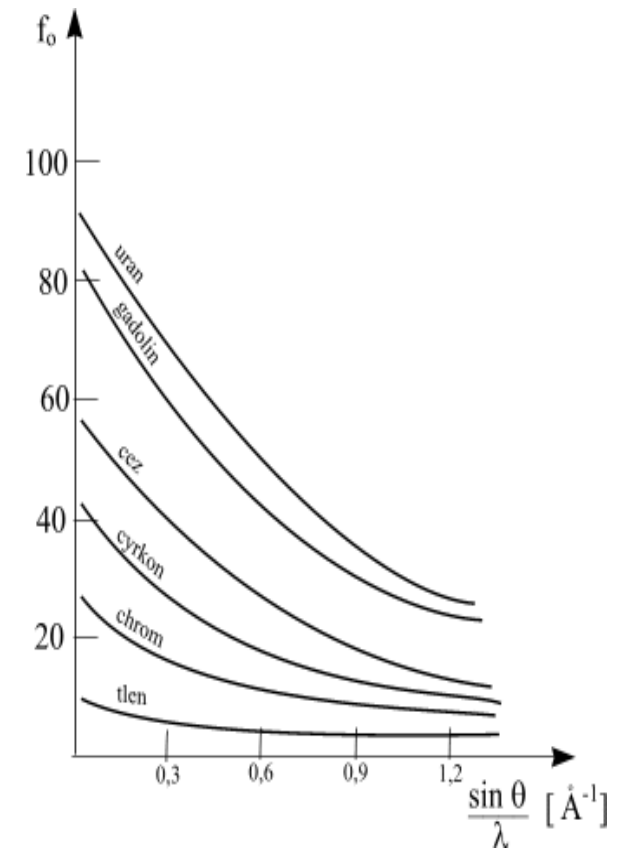
f_n – atomowy czynnik rozpraszania n-tego atomu w komórce elementarnej;

ψ_n – kąt fazowy promieniowania rozproszonego na n-tym atomie w odniesieniu do promieniowania ugiętego na atomie położonym w początku układu;

$$\psi_n = 2\pi(hx_n + ky_n + lz_n)$$

$$F_{hkl} = \sum_{n=1}^N f_n \exp [2\pi i (hx_n + ky_n + lz_n)]$$

Amplituda struktury F_{hkl} informuje nas o możliwości zarejestrowania refleksów dla danego typu sieci, przy związanych z tą siecią pozycjach atomów.

Czynnik struktury $|F_{hkl}|^2$

$$|F_{hkl}|^2 = [\sum f_n \cos 2\pi(hx_n + ky_n + lz_n)]^2 + [\sum f_n \sin 2\pi(hx_n + ky_n + lz_n)]^2$$

Czynnik struktury $|F_{hkl}|^2$ to zawsze dodatnia liczba rzeczywista

Amplituda struktury F_{hkl} dla struktur posiadających środek symetrii:

$$F_{hkl} = \sum_{n=1}^N f_n \cos 2\pi(hx_n + ky_n + lz_n)$$

Natężenie fali jest proporcjonalne do kwadratu jej amplitudy, stąd możemy wyznaczyć czynnik struktury $|F_{hkl}|^2$, będący podniesioną do kwadratu amplitudą struktury, określający relację między natężeniem wiązki rozproszonej na komórce elementarnej, w stosunku do natężenia wiązki rozproszonej na pojedynczym elektronie.

Amplituda struktury a wygaszenia systematyczne

Amplituda struktury - wygaszenia systematyczne

Komórka prymitywna - węzły : 0,0,0

Komórka prymitywna (jeden rodzaj atomów):

$$F_{hkl} = f_n \cos 2\pi (h \cdot 0 + k \cdot 0 + l \cdot 0)$$

$$F_{hkl} = f_n$$

brak charakterystycznych wygaszeń

Komórka prymitywna cd.

węzły:

0,0,0; - jeden rodzaj atomów

$\frac{1}{2}, \frac{1}{2}, \frac{1}{2}$ - drugi rodzaj atomów

Komórka prymitywna (dwa rodzaje atomów):

$$\mathbf{F}_{hkl} = \mathbf{f}_{n1} \cos 2\pi (h \cdot 0 + k \cdot 0 + l \cdot 0) + \mathbf{f}_{n2} \cos 2\pi (h \cdot \frac{1}{2} + k \cdot \frac{1}{2} + l \cdot \frac{1}{2})$$

$$\mathbf{F}_{hkl} = \mathbf{f}_{n1} + \mathbf{f}_{n2} \quad \text{dla} \quad h + k + l = 2n$$

$$\mathbf{F}_{hkl} = \mathbf{f}_{n1} - \mathbf{f}_{n2} \quad \text{dla} \quad h + k + l = 2n + 1$$

Amplituda struktury w sieci typu I

Komórka przestrzennie centrowana I

węzły $0,0,0$; $\frac{1}{2}, \frac{1}{2}, \frac{1}{2}$;

$$F_{hkl} = f_n \cos 2\pi (h \cdot 0 + k \cdot 0 + l \cdot 0) + f_n \cos 2\pi (h \cdot \frac{1}{2} + k \cdot \frac{1}{2} + l \cdot \frac{1}{2})$$

$$F_{hkl} = 2 f_n \quad \text{dla} \quad h + k + l = 2n$$

$$F_{hkl} = 0 \quad \text{dla} \quad h + k + l = 2n + 1$$

Amplituda struktury w komórce płasko centrowanej F:

Komórka płasko centrowana F – współrzędne węzłów:

$0,0,0$; $\frac{1}{2}, \frac{1}{2}, 0$; $\frac{1}{2}, 0, \frac{1}{2}$; $0, \frac{1}{2}, \frac{1}{2}$

$$F_{hkl} = f_n \cos 2\pi (h \cdot 0 + k \cdot 0 + l \cdot 0) + f_n \cos 2\pi (h \cdot \frac{1}{2} + k \cdot \frac{1}{2} + l \cdot 0) \\ + f_n \cos 2\pi (h \cdot \frac{1}{2} + k \cdot 0 + l \cdot \frac{1}{2}) + f_n \cos 2\pi (h \cdot 0 + k \cdot \frac{1}{2} + l \cdot \frac{1}{2})$$

$$F_{hkl} = 4 f_n \quad \text{dla } h, k, l \text{ parzystych lub nieparzystych}$$

$$F_{hkl} = 0 \quad \text{dla } h, k, l \text{ mieszanych (np. 223, 230 itp.)}$$

Wygaszenia systematyczne

Wygaszenia systematyczne dzielimy na:

ogólne (integralne): występują w sieciach o komórkach centrowanych, dotyczą refleksów pochodzących od wszystkich płaszczyzn sieciowych (hkl),

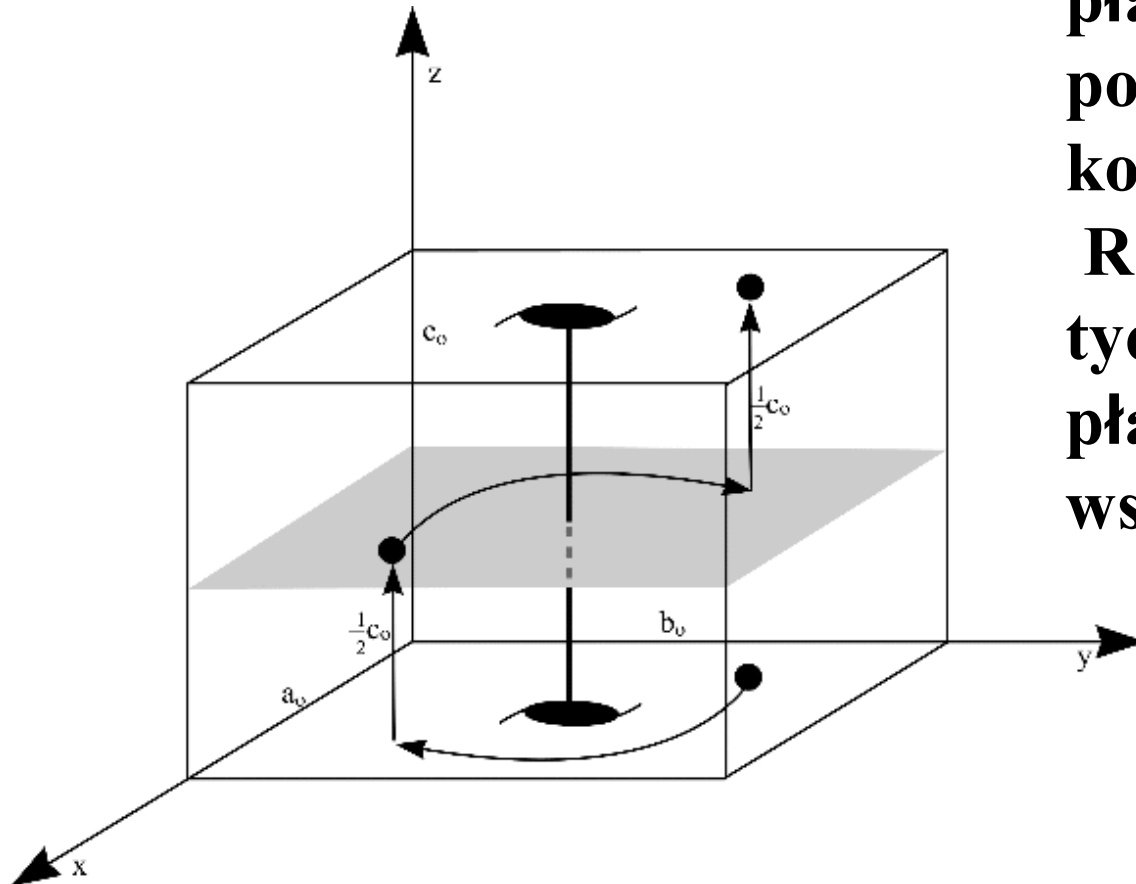
seryjne: związane są z obecnością w sieci osi śrubowych, dotyczą refleksów pochodzących od płaszczyzn sieciowych prostopadłych do osi śrubowej czyli refleksów typu ($h00$), ($0k0$), ($00l$) lub ($hh0$),

pasowe: dotyczą refleksów powstających w wyniku odbicia wiązki rentgenowskiej od płaszczyzn sieciowych należących do jednego pasa płaszczyzn, oś pasa jest prostopadła do danej płaszczyzny poślizgu, dotyczą tym samym refleksów typu ($hk0$), ($0kl$), ($h0l$), (hhl)

Przykłady wygaszeń

Dla $2_1[001]$ w komórce elementarnej dodatkowa płaszczyzna sieciowa w połowie wysokości komórki $c_0/2$.

Refleksy otrzymane od tych dodatkowych płaszczyzn mają wskaźniki $00l$ dla $l = 2n$.

Wygaszenia integralne (systematyczne)

Typ sieci Bravais	Układ krystalograficzny	Typ refleksu ^{*)}	Refleks występuje, gdy
P	wszystkie układy	hkl	$h k l$ – dowolne
A	jednoskośny, rombowy	hkl	$k + l = 2n$
B	rombowy	hkl	$h + l = 2n$
C	jednoskośny, rombowy	hkl	$h + k = 2n$
I	rombowy, tetragonalny, regularny	hkl	$h + k + l = 2n$
F	rombowy, regularny	hkl	$h + k = 2n, h + l = 2n, k + l = 2n$
R	heksagonalny	hkl	$-h + k + l = 3n$

^{*)} Podane ogólne warunki wygaszeń dotyczą także refleksów o wskaźnikach szczególnych, jak np. $h00$, $00l$, $hk0$, $0kl$, hhl itp.

Wskaźnikowanie dyfraktogramów

na przykładzie dyfraktogramów substancji regularnych

Metoda różnic

$$4 \sin^2\theta = \lambda^2 \frac{h^2 + k^2 + l^2}{a^2}$$

$$\sin^2\theta = \frac{\lambda^2}{4 a^2} (h^2 + k^2 + l^2)$$

$$\lambda^2/4a^2 = A, \quad h^2 + k^2 + l^2 = N \quad \sin^2\theta_i = AN_i$$

$$\sin^2\theta_{i+1} - \sin^2\theta_i = A(N_{i+1} - N_i)$$

$$\Delta_{\min} = \sin^2\theta_{i+1} - \sin^2\theta_i$$

$$N_i = \frac{\sin^2\theta_i}{A}$$

N_i	hkl
1	100
2	110
3	111
4	200
5	210
6	211
7	-
8	220
9	300, 221
10	310

Wskaźnikowanie dyfraktogramów

Metoda różnic – wykorzystanie d_{hkl}

$$\frac{1}{d_{i+1}^2} - \frac{1}{d_i^2} = B (N_{i+1} - N_i)$$

$$\Delta_{\min} = B$$

$$B = \frac{1}{a^2}, \quad N = h^2 + k^2 + l^2$$

Metoda ilorazów

$$\frac{\sin^2\theta_i}{\sin^2\theta_1} = \frac{AN_i}{AN_1} = \frac{N_i}{N_1}$$

Zadanie

- 1. Na dyfraktogramie kryształu regularnego otrzymano refleksy pod kątem odbłyску, wynoszącym $20,3^\circ$; $29,2^\circ$; $36,7^\circ$; $43,6^\circ$. Wywskaźnikuj ten dyfraktogram metodą różnic, wiedząc, że długość stosowanego promieniowania wynosiła $\lambda_{\text{Cu}} = 1,5418 \text{ \AA}$.**